

СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И ИСТОРИЈСКИ ЗЛОЧИНИ

Михајло Вучић, *Слобода изражавања и историјски злочини*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2022, стр. 178.

Међународно право препознаје најтежа кривична дела, попут геноцида, ратних злочина или злочина против човечности, а историја их чува од заборавља. Спајањем ове две гране друштвених наука рађа се појам историјских злочина, под којим подразумевамо извршење најтежих кривичних дела која су оставила трајне последице и неизбрисив траг. Управо чињеница да се често ради о делима која су позната широј јавности, оставља простор за различита тумачења, мишљења и ставове о истим тим делима. Сваки појединац који иступа са својим резонувањем води се тиме да има слободу изражавања. Међутим, када је у питању овако осетљива тематика, поставља се питање – да ли и у којој мери слобода изражавања заиста постоји? Постоје примери у пракси, попут такозваних закона о сећању, који, чини се, ту слободу ограничавају, као и категоризација одређених ставова као „говора мржње”. Др Михајло Вучић у својој монографији која носи наслов „Слобода изражавања и историјски злочини” ухватио се у коштац са ова два појма и пружио читаоцима преглед ситуације у савременом праву.

Монографија је подељена на три дела, односно седам поглавља. Први део посвећен је слободи изражавања и говору мржње. Аутор нас у првој глави упознаје са општим концептом слободе изражавања у демократском друштву. Јасно је да је слобода изражавања база за спровођење осталих људских права, али и за демократију. С друге стране, интерес јавног поретка држава користи да оправда своје задирање у овај домен, који касније и суд оправдава спровођењем теста сразмерности. Управо на овај начин државе добијају могућност да се мешају и у историјска тумачења одређених догађаја, а тиме и да утичу на поимање одређених историјских злочина у друштву. У другој глави, Вучић шири ову тему тако што читаоце упознаје са односом негационизма и говора мржње. Најпре нас упознаје са разликом између циљаног и расутог говора мржње. Проблематика настаје онда када изношење чињеница и вредносних ставова о одређеним историјским кривичним делима почне да се граничи са говором мржње. Ради се, дакле, о граничним случајевима који не морају сами по себи бити говор мржње. На држави је да, уз помоћ теста сразмерности и других алата, закључи ради ли се о кажњивом

облику слободе изражавања. Уједно, овим држава има широк простор за дискреционо поступање, које, познато је, може бити опасно по основне демократске тековине.

Други део ове монографије има за тематику законе о сећању и негационизам. У трећем поглављу упознајемо се са термином закони о сећању, чији се почетак везује још за стварање првих националних држава и за Француску револуцију. У савременом смислу, закони о сећању имају четири различита појавна облика. Аутор износи ову типологију која иде од покушаја држава да ретроактивно правно квалификују одређене међународне злочине, попут геноцида над Јерменима, преко оних кривичних дела које су диктатори чинили у 20. веку, па до злочина геноцида и других који су се десили након што су међународноправно дефинисани. Након овога, четврто поглавље бави се управо парадоксом ових закона. Наиме, аутор је става да се ови закони усвајају с циљем да буду инструмент друштвене контроле, али да доводе до друштвене нестабилности. Ову тезу Вучић је испитивао на примеру Холокауста, колонијалне Француске, Украјине, Пољске и Русије, као и Шпаније, Босне и Херцеговине, Руанде и Израела. Кроз све ове примере аутор је става да у рањивим друштвима закони о сећању не доприносе стабилности у друштву, већ, напротив, јачају већ постојеће друштвене сукобе.

Конечно, трећи део монографије бави се негационизмом као правним институтом. То је учињено тако што су читаоци најпре, у петој глави, упознати са појмом негационизма у општем међународном праву. Вучић је овом задатку приступио тако што је анализирао најважније правне акте у области људских права – Универзалну декларацију о људским правима и Међународни пакт о грађанским и политичким правима, а у овом поглављу се налази и Конвенција о елиминацији свих облика расне дискриминације. Након тога, додатни допринос овом поглављу пружа детаљан приказ случаја Форисон пред Комитетом за људска права Уједињених нација. Оно што се издваја као закључак јесте да неће свако негирање историјских злочина представљати кршење међународног права, те да државе заправо и нису у обавези да усвајају негационизам као кривично дело у свом унутрашњем законодавству. Једини случај када држава то мора учинити јесте квалификовани негационизам, односно ситуација када се негира званична историја са посебном намером да изазове мржњу или дискриминацију одређеног дела популације. У шестој глави аутор сужава поље анализе на европски континент. Посебна пажња посвећена је Оквирној одлуци Европске уније о борби против одређених облика расизма и ксенофобије путем кривичног права. Након нормативне анализе ове одлуке, читаоцима је пружен преглед видова њене имплементације. Државе Европске уније се у великој мери разликују – неке су је у потпуности имплементирале, док неке нису уопште. Управо из ове главе произилази закључак да ова одлука заправо повећава већ постојећу разноликост законских решења, те да би можда требало строжије приступити

дефинисању негационизма на простору Европе. Забрана негационизма у практичној примени тема је седмог поглавља, те Вучић детаљно описује случајеве из ове области, а уједно се ослања и на Европску конвенцију о људским правима и неке од занимљивих пресуда Европског суда за људска права. У међународном праву негационизам је забрањен само као један од појавних облика говора мржње. Међутим, управо ови примери из праксе указују да је врло тешко разликовати појавне облике негационизма, те у том контексту би ставови суда у Стразбуру могли бити од користи. Ипак, испоставља се да је пракса униформна само по питању Холокауста, док за друге злочине суд поставља један знатно рестриктивнији приступ ограничењима слободе изражавања.

Пред читаоцима се налази јединствена монографија у домаћој стручној литератури. Наиме, ради се о монографији која се детаљно бави изразито осетљивом тематиком, која је у великој мери значајна и за простор такозваног Западног Балкана. Пример за то је и такозвани „Инцков закон”, усвојен у Босни и Херцеговини, за који ћемо тек видети какве ће последице имати. Баланс између, с једне стране, слободе изражавања као основног људског права и тековине демократског друштва и јавних интереса, јавног поретка и јавног морала, некад је тешко постићи. Последично, држава уме да искористи овакву ситуацију и да интервенише у осетљивим областима, попут историјских злочина. На крају, ваља истаћи да је ова монографија за препоруку научницима у области међународног права и међународних односа, студентима, али и широј јавности која жели да се упозна са овом веома важном тематиком.

Јована БЛЕШИЋ